

Creant la vila de Binissalem

Un mosaic de cent-cinquanta anys del Regne de Mallorca, des del 1231

GLOSSARI

ad hoc

Expressió llatina que literalment significa “per això”. S'utilitza per referir-se a allò que és adient només per a un determinat fi o una determinada situació.

agrimensor

Oficial que mesura els terrenys i fixa registralment els límits de propietats immobles.

alberg/alberch

Casa o construcció coberta que serveix d'habitació i recés. A l'època medieval era la paraula emprada per una vivenda.

alforrar

Atorgar, l'amo, la llibertat a un esclau; o donar-la a un pres.

alou/alodial

Un alou era una terra tinguda en un règim absolut i lliure, franc de serveis i de tota prestació real o personal, sobre béns immobles. Era tan sols subjecte al domini eminent retintut pel rei. Així els juristes medievals digueren que ‘el qui posseïa [alguna propietat] en alou, no tenia altre senyor superior sinó Déu.’

A Mallorca hi havia un nombre considerable d'alous establerts al segle XIII, i la paraula arribà a significar una cosa molt diferent: les obligacions feudals de cens, lluïisme o fadiga (les quals vegeu) de compliment obligatori pels emfiteutes d'un senyor alouer.

A Mallorca també es parla popularment del ‘dret d'alou’ que refereix a una propietat que tan sols era subjecte a pagar ‘lluïisme’. En aquest sentit la paraula ha persistit fins a nostres dies en escriptures de propietat.

alqueria

Nom que rebien a l'època islàmica (s. X-XIII) determinades unitats de terra. Sovint inclouen un nucli d'habitatges. Els seus habitants explotaven de forma col·lectiva un territori d'extensió variable, sense dependre de cap autoritat llevat de l'estat, al qual estaven obligats a abonar diferents tributs.

alta edat mitjana

Nom convencional amb què la historiografia designa el període entre la fragmentació de l'Imperi Romà (segles IV-V) i l'aparició d'un nou ordre econòmic i social, en torn del segle XI.

anacoreta

Persona que es retira a un lloc solitari per portar-hi una vida de silenci, de pregària i de penitència.

angelot

Moneda encunyada a França des del 1341.

any de fam

Any d'escassa collita, generalment deguda a la sequera, que causava fam entre la població. Els anys 1373-75 foren els més greus del s. XIV pel que fa a la producció agrària, seguits pels anys 1347-8.

après

Corral llarguer i estret on es munyen les ovelles, segons l'Alcover Moll.

Armada santa

Expedició d'estols de naus conjunts organitzats pels Regnes de Mallorca i de València contra jurisdiccions musulmanes al nord d'Àfrica que saquejaven les costes de Llevant i les Balears. Sortiren dues vegades en anys successius (1398-99) però, degut al mal lideratge i al pitjor temps, les expedicions fracassaren i foren costoses en vides i diners.

bací dels pobres

Recipient destinat, en les esglésies, a recollir donatius per als pobres.

badadura

Un dels treballadors que es dedicava a la collita del blat. Possiblement derivat del verb batre.

baixa edat mitjana

Nom convencional amb què la historiografia designa el període entre el segle XI i el XV, en què apareix el Renaixement.

batalla de Binissalem

Nom amb què se designa la lluita que tengué lloc als voltants de Binissalem, el 14 d'agost de 1434, entre les bandes dels Quintana i els Nogaret. En la lluita hi participaren unes quaranta persones, dues de les quals resultaren mortes: Jaume Durban i Jaume Gascó. Els ferits ho foren principalment per passadors o puntes de ballesta, si bé també anaven armats amb llances, dards, espases i escuts. Sembla que la causa de l'escaramussa fou la defensa de l'honor familiar, segons l'historiador Gabriel Llopart que en va transcriure el lligall documental del cas.

batle reial

L'autoritat nomenada pel rei per representar els interessos de la corona a una vila o territori. De fet, en el nostre cas, el batle administrava el municipi i actuava com a jutge en causes patrimonials i successòries o litigis sobre béns mobles o immobles. Tenia responsabilitat per mantenir l'ordre i assegurar la bona gestió de la vila amb l'ajuda dels jurats reclutats entre els veïns, i d'altres oficials. Per a més detall sobre les seves tasques vegeu el capítol 21.

batle senyorial

Autoritat local, coexistent amb el batle reial, al servei d'un senyor territorial, en nom del qual exercia una jurisdicció baronial, gestionava el seu patrimoni i realitzava funcions administratives.

beguí, beguina

Persona pertanyent a unes comunitats o associacions de laics cristians fundades als Països Baixos, a la segona meitat del segle XII, i que s'estengueren per gran part d'Europa central, França, Occitània, Països Catalans i Itàlia. Al Consell de Vienne de 1311, l'organització fou condemnada per l'Església catòlica i suprimides les seves comunitats, encara que aquesta mesura no significà el fi del beguinisme.

benefici de Sant Esteve

Un benefici, en general, és un regal. Aquí parlem d'una donació feta per un benefactor que deposita una quantitat de diners o dóna una renda a l'església per gastar en nom

seu. La persona que rebia la renda era coneguda com el beneficiat o, titular del benefici. Aquest es compromet amb els deures i els serveis corresponents i amb al dret a percebre les rendes que hi van annexes.

El benefici de Sant Esteve, el primer conegut a la parròquia de Binissalem, fou fundat per Bernat Avinent i consistia en donar, anualment, dotze quartans d'oli per cremar a la llàntia de l'altar de Sant Esteve a l'església de Santa Maria de Robines.

besant

Moneda de plata fina o d'or fi, originària de Bizanci, que circulava a Mallorca abans de la conquesta cristiana de 1229, i que va seguir usant-se fins al darrer quart del segle XIII ja per abonar censals o taxar-los a manera de mòduls, ja per fer pagaments d'un certa consideració.

billó

Moneda encunyada a la península durant l'Edat Mitjana i, a Mallorca, des de 1300. En el seu origen estava composta per un aliatge de coure i plata, la proporció de la qual va anar disminuint gradualment.

boc

Mascle de la cabra. Si se'l privava dels òrgans de reproducció es deia castrat i, si els mantenia, collut.

braç militar

Grup que representava els cavallers-porcioners i els seus descendents a Mallorca. El braç militar després d'anys de pressió, fou reconegut oficialment pel rei Pere IV, als anys 1360-65.

brotó blanc

Una hortalissa coneguda a Mallorca a l'edat mitjana, possiblement designi la inflorescència o pinya de la colflori.

butlla

Document papal sobre matèries de fe o d'interès general, de concessió de gràcies o privilegis, expedit per la Cancelleria apostòlica del Vaticà, validat amb el segell papal en un petit disc de plom, anomenat butlla.

cap de guaita.

Caporal dels guaites o vigilants. Les obligacions dels guaites (que foren els policies de l'època) consistien en fer rondes de nit per la ciutat, desarmar qui portava

armes contra les ordinacions municipals i detenir els delinqüents. El cap era nomenat pel governador amb el consell dels jurats; el càrrec era generalment anual i tenia jurisdicció a tota l'illa. A Binissalem no hi havia guaites, que sapiguem.

capbrevar

Fer el capbreu o, 'fer un registre de reconeixement de drets, especialment emfitèutics, de propietat de les terres', quan ho demana el titular del domini directe. Els posseïdors de drets menors com, per exemple, el domini útil, foren obligats a demostrar el relat complert dels seus drets, o córrer el risc de perdre les seves propietats.

capítol de canonges

Anomenat també capítol de la Seu, o simplement Capítol, és la corporació formada pels canonges com a consell del bisbe en l'administració de la Seu.

Carta de Franqueses 1230

Document atorgat dia 1 de març de 1230 per Jaume I als pobladors de Mallorca, destinat a crear un marc jurídic específic per a l'illa.

cartes de franqueses

Conjunt de privilegis i exempcions atorgades per un rei o detentor de sobirania als eventuais habitants. La carta solia ser renovada quan canviava el monarca, però també a la seva voluntat, en qualsevol moment.

casa

A la Mallorca rural, a l'edat mitjana, una casa fou un edifici senzill dedicat a usos agraris o aixopluc conjuntural.

casal

A l'època medieval un casal podia ser un conjunt d'edificis associats i possiblement un nucli d'habitatges o assentament.

També designa una casa gran, i especialment la casa on radica un llinatge o família nombrosa.

catarisme

Moviment religiós originat a Bulgària i que s'escampà, a través de mercaders i cavallers tornats d'Orient, per la Llombardia i l'Occitània. Inspirat en el maniqueisme, defensava dos principis: el del bé i el del mal, Déu i el dimoni, i predicava la salvació mitjançant l'ascetisme i

el rebuig del món material. Fou combatut per l'Església catòlica com a herètic i eventualment vençut per la inquisició, mentre que gaudia de gran acceptació entre les classes populars als territoris en disputa entre els reis de França i Catalunya-Aragó. Aquesta gent se sentia oprimida per les autoritats i abandonada per l'església. Fins i tot dins la noblesa territorial les dones formaven un focus molt fort de catarisme. La seva influència disminuí després de la croada albigesa, a principis del segle XIII.

càtar

Seguidor del catarisme.

cavaller armat

Persona obligada a prestar servei militar al regne mitjançant el manteniment d'un cert nombre de cavalls, degudament guarnits i armats per a la defensa de l'illa. Periòdicament hi havia mostres de cavallers armats que equivalien a una certificació que tant els cavalls, com els equipaments estaven en condicions d'ús immediat.

cavalleria

Aquesta unitat reflectia la divisió territorial feta pel rei Jaume I de tota l'illa de Mallorca en funció de les necessitats de defensa. Amb el temps arribaria a representar les possessions territorials d'un cavaller. La possessió de terres sota la responsabilitat d'un cavaller podia involucrar l'obligació de mantenir permanentment un cert nombre de cavalls armats.

celler

Lloc on s'elabora i guarda el vi. També pot designar el rebost on se guarden els productes de la collita, l'oli, la farina, el porquim i altres aliments. Fins i tot, servia de magatzem, per a tota classe d'estris i objectes.

cens emfitèutic

Quantitat normalment pagada una vegada a l'any, en diners o en espècie, al posseïdor del domini directe, per l'ús i explotació del domini útil de béns immobles.

censal

Obligació que té una persona de pagar, a vegades indefinidament, una pensió anual a una altra i als seus successors en virtut d'un capital rebut o com tribut.

colonitzador

Persona desplaçada del lloc habitual de residència per tal de poblar i explotar terrenys incultes o recentment desocupats.

companatge

Vianda que es menja amb el pa o a més del pa.

comunitat de sta. Isabel/Elisabet d'Hongria

Comunitat de beguines, que comptava amb la protecció de l'Infant Felip regent del Regne de Mallorca de 1324 a 1329, primer establerta al Puig de Pollença i després traslladada a Ciutat.

concubinatge

Cohabitació d'home i dona no legalment units en matrimoni.

confraria

Associació de persones generalment laiques però sota un patronatge religiós, unides per un fi piados, benèfic o d'ajuda mútua dins un mateix ofici, professió o estat civil.

Consell General

Òrgan d'àmplia base col·legiada i de caràcter deliberant, destinat a dirigir la política del Regne de Mallorca. Aparegué com una alternativa a les Corts que mai no va tenir el Regne de Mallorca.

croada

En el nostre context, designa principalment les expedicions cristianes contra els musulmans per a protegir els pelegrins a Terra santa o per reconquerir-la del infidel.

culte a la Mare de Déu

Honor que els cristians tributen a la Verge santíssima, o conjunt d'actes i cerimònies amb què es tributa aquest honor. També és conegut com a Marianisme.

cúria

Oficina administradora dels assumptes econòmics i judicials de caràcter civil, d'alguna porció senyorial o reial. Pel que fa a Binissalem, existiren la de la cavalleria d'Aiamans i Lloseta i la de les monges de Jonqueres, com a més importants, però ambdues foren eclipsades per la Cúria Reial.

de facto

locució llatina que significa "de fet" o "pràcticament", fent referència a aquelles situacions que no estan compreses en una llei però que es donen de fet. Es contraposa a de iure.

de iure

locució llatina que significa "de dret", això és, amb reconeixement jurídic, legal. Es contraposa a de facto.

dècima eclesiàstica

Subsidi extraordinari concedit ocasionalment pels papes a algun monarca per lluitar contra els infidels o heretges. Consistia en una dècima part de les rentes percebudes per eclesiàstics de rang divers, per a un temps determinat.

delme

Taxa o imposició, en proporció diferent segons el producte delmat, sobre la producció agrària. A Mallorca l'impost se dividia entre els posseïdors dels drets damunt una terra, inclòs el rei, la parròquia i el bisbe o capítol de canonges.

delmer

Designava el recaptador del delme.

desè

Conjunt de béns immobles, representant el 10% de tot l'illa i cedit a la diòcesi de Mallorca per al seu manteniment, per part dels distints beneficiaris del repartiment, els porcioners. Aquests béns eren administrats com la Porció temporal.

desmembrament

Separar una part del tot, en el nostre cas es tracta de viles o pobles que es segreguen o recombinen.

diner (abr. 'd')

Moneda catalana de diferents valors; la més corrent, la de coure, equivalia a la dotzena part d'un sou. El sistema monetari de Mallorca per pagaments de consideració o oficials, va consistir en lliures, sous i diners. Tan sols el diner era una moneda física; els sous i lliures eren monedes de compte.

domini directe

'Domini' significa una sèrie de drets sobre una propietat. El posseïdor del domini directe és el titular d'un bé immobiliari

i podia gaudir, explotar o disposar del mateix, de les rendes i productes lliurement i sense perdre'n la titularitat. En reconeixement d'aquest domini directe, es té dret a exigir a un nou posseïdor amb domini menor, igual que els seus successors, certs pagaments, serveis o obligacions pel ús de la terra i els edificis. Fins a cert punt el titular del domini directe correspon al propietari d'avui dia.

domini eminent

Qui té el domini eminent és el posseïdor d'uns drets primaris sobre un immoble o terra. Eren els més elevats de tots i a la Mallorca medieval aquests drets varen pertànyer normalment al sobirà, el rei.

domini útil

El titular de domini útil té dret de l'ús d'un immoble o terra, amb plena disposició per a fragmentar-la, introduir-hi modificacions o contractar de qualsevol forma respecte a la mateixa, inclosa la transmissió per herència, i a beneficiar-se de les seves rendes i resultats d'explotació. D'una manera general, aquest titular té semblança amb un llogater, però posseïx a més el dret de vendre l'immoble o territori, subjecte a les condicions imposades pel titular del domini directe.

dot

Una part del patrimoni dels pares, que en vida, poden lliurar-la als fills o filles. En el nostre relat es refereix als béns que la muller aporta al seu matrimoni com a contribució als costos de la nova família. La dot havia d'ésser restituïda a la dona a la fi del matrimoni per mort del marit o altra circumstància.

eixida

Impost que havien de pagar els habitants musulmans que decidien anar-se'n de les terres conquerides pel rei En Jaume.

emfiteusi

Un contracte de cessió permanent, o per llarg temps, del domini útil d'un immoble ó propietat territorial mitjançant el pagament d'un cànon anual. Si ven el bé a una altra persona, havia de pagar lluíisme, un percentatge del seu valor, al titular del domini directe. Tal transmissió normalment implica l'obligació de fadiga que fou el dret de recuperar el bé pel mateix preu, durant un número especificat de dies, per part del propietari del domini directe.

emfiteuta

Així és designada la persona a la qual es cedeix un immoble en emfiteusi.

encant/subhasta

Venda pública de béns mobles o immobles, o de drets, amb intervenció de l'autoritat judicial o administrativa, en la qual aquells són adjudicats al millor postor.

ermità

persona que viu en una ermita i en té cura.

escuder

Jove de classe militar encara no armat ni consagrat com a cavaller, que acompanyava a un cavaller per portar-li l'escut i servir-lo.

espigolador

Persona que cull les restes de la collita que ha quedat al camp després de la collita general.

establiment

Acte contractual de cedir en emfiteusi el domini útil de terres o béns immobles.

estament

A l'antic règim, classificació social amb una certa base jurídica i dotat d'esperit corporatiu, que implicava l'existència d'unes normes per a entrar-hi o sortir-ne. L'estament definia el rang d'una persona dins la societat.

estància

Impost que havien de pagar els musulmans que decidien quedar-se al Regne de Mallorca després de la conquesta. Els que decidien marxar havien de pagar l'eixida.

Evangelis, els quatre

Els quatre llibres de la Bíblia que narren la vida, doctrina i miracles de Jesuscrist, escrits pels evangelistes sant Mateu, sant Marc, sant Lluc i sant Joan. Fou costum jurar amb la mà dreta damunt un llibre i aquest acte era equivalent a 'jurar els 4 evangelis'.

fadiga

Un dels drets que té el titular del domini directe. Si aquest vol, pot recuperar el bé quan el posseïdor del domini útil el vol traspasar a un altre. El senyor el podia adquirir pel

mateix preu que el comprador anava a pagar. Aquest dret funcionava com un vet damunt la venda, però amb una limitació de dies per exercir-lo.

festa de santa Maria d'agost

Festa del calendari litúrgic que commemora l'Assumpció de Maria al cel. Se celebra el 15 d'agost. Actualment s'usa més l'expressió Mare de Déu d'agost. Probablement durant segles fou la festa major de Binissalem.

festa de santa Maria de setembre

Festa del calendari litúrgic que celebra la Nativitat de la Verge Santíssima, el 8 de setembre. Era celebrada tradicionalment i actualment, com a festa major a Lloseta.

fer talaia

Vigilància feta sobre un terreny, mirant des d'un lloc alt per vigilar o veure de lluny el possible perill que s'acosta.

feu

Domini amb el qual un vassall era investit pel sobirà o per un altre senyor de domini major, establint-se una relació amb obligacions i drets determinats per ambdues parts. La base primordial del pacte era el vassallatge que comportava una relació de servei a canvi d'una protecció i manteniment del vassall. A Mallorca arribà a significar la propietat que rebia un emfiteuta.

feudalisme

Sistema que configurà fonamentalment l'estructura jurídic-pública i econòmica-social de la major part del països de l'Occident europeu durant els segles alt-medievals. Basat en el valor primordial de la terra, fou una relació de fidelitat i servei al senyor amb contrapartida d'un extensió de terra o una renda com a manera de sosteniment del vassall. A partir del segle XI el feudalisme començà a ser menys rellevant, però es perpetuà al nostre país alguns segles més.

florí

Moneda d'or d'origen florentí introduïda l'any 1346 pel rei Pere IV, qui n'establí la primera seca a Perpinyà, però que també fou encunyada a Mallorca. D'aleshores, les monedes italianes reemplaçaven les franceses, emprades pels reis de Mallorca.

fogatge/monedatge

Un tribut instituït per Jaume I i implantat definitivament a Mallorca per Jaume II el 1301. El cap de cada llar o 'foch' amb béns avaluable en 10 lliures estava obligat a pagar 8 sous i la col·lecta s'efectuava cada set anys.

habitador

Habitant, veí d'un lloc.

heretge

Persona que sosté idees contràries als dogmes que constitueixen la doctrina de l'Església catòlica romana.

herètic

Relatiu als heretges o a les heretgies.

heterodòxia cristiana

Creences que se desvien de la doctrina i disciplina, de l'Església catòlica en algun aspecte, sense rompre amb les bases del cristianisme.

honor

A Mallorca, és el tractament que el rei Jaume I va concedir als cavallers que havien participat en la conquesta, juntament amb les terres, com a recompensa pel seu esforç. Més tard, significà un immoble o finca, tant rústica com urbana que gaudia de certs privilegis hereditaris.

generoses

Persones distingides directament pel monarca. Tal distinció normalment implicava privilegis o drets menors.

infidel

Persona que, en relació amb una determinada religió, en professa una altra o no en professa cap.

jaumista

Partidari del rei Jaume III de l'any 1330 a 1349. Després de la seva deposició l'any 1343, els jaumistes foren considerats traïdors.

jovada

L'unitat de terreny emprat en la repartició del territori conquistat pel rei Jaume I. El nom derivava de jou, i s'entenia com l'extensió de terreny que es considerava que una parella de bous podia llaurar en un dia. La jovada mallorquina del conqueridor fou equivalent a 16 quarterades.

jurats

Encarregats municipals, nomenats pels habitants tant a Ciutat, on foren instaurats el 7 de juliol de 1249, com més tard, a les viles de la part forana, amb competències sobre aspectes econòmics, fiscals i de recaptació; i per governar, administrar i regir els serveis comunitaris, com obres públiques, sanitat, tràfic mercantil, regulació i distribució de béns de consum. Els càrrecs eren per un any i no es podia refusar la nomenació. En general, foren reclutats d'entre els prohoms.

jurisdicció

Poder o autoritat exercits per una persona, corporació o entitat que governa, administra, estableix el dret, legislant o bé declarant-lo, posant en execució les lleis i aplicant-les. També pot referir-se a l'àmbit o lloc dins el qual les autoritats o els organismes públics tenen jurisdicció.

llibert

Esclau manumitit, és a dir, alliberat pel seu amo.

Libre del Repartiment

Conjunt de còdexs i manuscrits que, sota el mateix nom, contenen, per una part, el text de la distribució global de les propietats immobles de la ciutat i de l'illa de Mallorca feta entre Jaume I i els altres magnats que participaren en la conquesta. Per altra banda, i més particularment, detallaven les donacions atorgades als mainaders de la porció del mateix monarca.

Libre dels Feits

Crònica autobiogràfica del Rei Jaume I. Comprèn des de l'engendrament (1207) fins a la mort (1276) del monarca. També conegut com La crònica del Rei En Jaume.

lliura, (II.)

Durant l'edat mitjana, la lliura era una unitat de compte basada en el pes de l'argent, i es dividia en 240 diners o 20 sous. No existia físicament com a moneda, però sí com a unitat de compte amb un valor conegut. Es feu servir per fer comptes i establir preus fins a l'establiment del sistema decimal.

lluïisme

El dret que té el titular del domini directe a rebre una part del preu de la propietat emfitèutica o feudal quan aquesta es venuda a una tercera persona. Podia representar fins a una tercera part del preu.

magnat

Designa cadascú dels vuit senyors nobles feudals, entre ells el rei, participants principals de la conquesta, i que se repartirien l'illa de Mallorca.

mainada

Conjunt de guerrers súbdits dels cavallers en una casa feudal; per extensió, seguidors d'un milis.

mainader

Home d'armes pertanyent a una mainada.

majoral

El principal dels pastors, mossos de llaurança o criats, encarregat de governar-los en representació del propietari en una possessió o altre explotació agrícola.

Mallorques/Mallorches

Nom amb el qual era coneguda l'illa de Mallorca durant l'edat mitjana. Amb la conquesta catalana de 1229 passà a designar un ens polític: el Regne de Mallorca, desplaçant el clàssic de Balears.

manda pia

Llegat a favor d'una entitat religiosa.

Mayurqa

Transcripció del nom àrab de l'illa de Mallorca.

mediatriu (la Verge)

Advocació que s'aplica a la Verge santíssima considerada com a intermediària entre la humanitat i la divinitat.

Medina Mayurqa

Nom de la Ciutat de Mallorca, o simplement Ciutat, sota el règim àrab.

'mensa capitular'

Nom (en llatí) del conjunt de rendes eclesiàstiques ingressades pel Capítol de canonges de la Seu de Mallorca.

mer imperi

Facultat judicial per a decidir les causes civils i executar-ne les sentències. Fou un dels drets dels cavallers en el seu propi territori.

mestre racional

Oficial públic, cap de la tresoreria dels reis de la Corona catalano-aragonesa. El mestre racional esdevenia un dels quatre grans oficials o dignataris de la cort, juntament amb el majordom, el camarlenc i el canceller. Era el qui portava la comptabilitat de tota la Corona.

milis

Militar que ostentava una certa graduació jeràrquica. Derivat del llatí miles, -itis.

mixt imperi

Potestat que té el sobirà, i per disposició seva, certs magistrats, per imposar, amb coneixement de causa, pena als delinqüents, inclosos als involucrats en vessament de sang.

moneda de compte

Qualsevol moneda teòrica, sense circulació efectiva, que sols s'emprava per fer les anotacions comptables. Tenia un valor constant a diferència de les altres monedes que sovint variaven en valor entre un lloc i altre.

monedatge/morabetí/fogatge

Nom que rebia en els regnes de Mallorca i València l'impost que comptat per 'focs' o llars s'havia de pagar cada set anys. El nom de morabetí deriva del diner o moneda d'or dels almoràvits.

mortal dat/mortandat

Multitud de morts causada per la guerra, una epidèmia, o altre causa. A l'època medieval s'usava per referir-se als freqüents rebrots de pesta negra.

mostassaf

Magistrat municipal encarregat de la inspecció dels pesos i mesures al mercat, i de la vigilància d'altres serveis públics i de l'aigua. A Ciutat existiren abans, però s'implantà devers el 1340 a la part forana.

municipi

A l'Edat Mitjana, la paraula municipi designà, la seu de reunió dels òrgans representatius. Era una unitat d'organització administrativa laica, a diferència de la parròquia, de caràcter religiós. A Binissalem, municipi i parròquia coincidien en el territori.

Nadal

Festa del calendari litúrgic que celebra el naixement de Jesús. Era una de les quatre dates assenyalades pel pagament de beneficis o dels impostos deguts a un senyor; o també per pagar les nòmines dels artesans. Relacionat amb el solstici d'hivern.

oïdor de comptes

Oficial que tenia la cura de revisar els comptes, en nostre cas, del municipi.

orde benedictí

Orde religiós que observa la Regla de Sant Benet, o sia, el codi de vida monàstica, escrit en llatí per Sant Benet de Núrsia, vers els anys 534-550.

orde del Cister, orde cistercenc

Un orde monàstic fundat a la fi del segle XI que pertanyia a la família benedictina. Fou un reformació més estricta i rigorosa de la Regla de Sant Benet, i cresqué en importància i influència amb Sant Bernat de Claravall que entrà a l'orde l'any 1113.

orde dels Templers

Orde militar fundada el 1114 amb la finalitat de protegir els pelegrins que anaven a visitar els llocs sants. Arribaren a acumular molta riquesa i poder, com a resultat de la confiança en la seva administració. Els templers guardaven els diners de pelegrins i viatgers i es convertiren en banquers internacionals. Això provocà l'enveja del rei Felip IV de França que aconseguí de dissoldre l'orde el 1314.

Al quedar orfe, als cinc anys d'edat, el futur rei En Jaume va ser criat i tutelat pels Templers. Els cedí valuoses terres a Mallorca malgrat no haguessin participat oficialment a la Conquesta.

ordes mendicants/o de frares menors

Ordes religiosos en la regla dels quals la pobresa és imposada, no solament als individus, sinó també als convents. Els frares menors constitueixen una branca de l'orde dels franciscans.

parròquia

Demarcació territorial eclesiàstica regida per un rector.

Pasqua

Festa de cicle lunar del calendari litúrgic que celebra la resurrecció del Senyor. Una de les quatre dates assenyalades per pagar els beneficis al senyor, beneficis piadosos, salaris d'artesans, etc. Relacionat amb l'equinocci de primavera.

penyora

En el nostre relat quasi sempre significa una multa, pena pecuniària o en forma de béns.

També podia ser una cosa que es deixava en poder d'algú com a garantia del pagament d'un deute o del compliment d'una obligació.

perfectes

Dins la terminologia càtara designaven els bons homes i dones que, per la vida exemplar de seguiment de la seva doctrina, eren venerats com a models o sants.

petita edat de gel

Període fred que es va produir des de la meitat del segle XIII fins a la meitat del segle XIX. Amb la seva arribada va posar punt final a una era extraordinàriament calorosa. Se manifestava en hiverns freds i plujosos, que afectaven les collites i, fins i tot, la demografia, sobre tot a l'Europa del nord.

placèntula

Pastís de pa dolç amb mel que se menjava com a postres.

porció

El total dels territoris donat a cadascun dels participants en la conquesta cristiana de 1229. La jurisdicció passava als seus successors en forma de domini directe.

Porció Temporal

Conjunt de béns immobles o seients cedits pels distints beneficiaris del repartiment a la diòcesi de Mallorca per al seu manteniment després de la conquesta cristiana de 1229. Vegeu 'desè'.

porcioner

Cadascun dels titulars de les demarcacions en què se va distribuir l'illa de Mallorca en el repartiment.

porxo

Espai cobert, limitat lateralment per columnes i adossat per l'altre costat a un mur o façana.

També pot designar un habitació o conjunt d'habitacions que formen el pis més alt d'una casa, sota teulada, destinat generalment a guardar-hi eines, la collita o objectes de poc ús.

predicador

En sentit religiós, es diu de les persones encarregades d'anunciar, proclamar o ensenyar la paraula de Déu, o la doctrina de l'església.

primus inter pares

Expressió llatina per significar la supremacia que ostenta una persona entre d'altres del mateix rang.

privilegiat -da

Persona que gaudeix d'un privilegi el qual constituïa un estatut jurídic particular conferit a la persona privilegiada per concessió reial. El privilegi podia ser una gràcia o un dret, o excepció d'un deure.

A Mallorca foren privilegiats, quant als impostos, tots els cavallers i militars, la família reial i els clergues.

prohom

Home prominent o destacat dins la seva comunitat, elegible o en exercici d'un càrrec representatiu, gràcies a les seves condicions personals o situació econòmica.

qanat (dels Banu Arus)

Un qanat era una galeria subterrània d'època andalusina construïda per captar l'aigua subterrània i transportar-la als camps de regadiu. El qanat dels Banu Arus estava ubicat al terme de l'actual Santa Maria del Camí.

quadrivium (o quadrivi)

Nom donat al conjunt de les quatre arts liberals (aritmètica, música, geometria i astronomia), que a l'edat mitjana, juntament amb el trivium (gramàtica, lògica i retòrica) constituïen la base de l'ensenyament escolàstic durant l'edat mitjana.

quartera

Lloc on un municipi guardava el gra (blat, ordi, civada i altres aliments) per satisfer les necessitats dels seus veïns. També la paraula fou emprada com una mesura de capacitat per àrids d'uns 70 litres de volum.

quarterada

Mesura agrària emprada a Mallorca encara avui, equivalent a 7103 m², que es divideix en quatre quartons, i el quartó en quatre horts.

quartí

Mesura de líquids, d'aproximadament 20 litres, en el cas del vi.

rafal/rahal

Explotació agrària d'època islàmica. Els termes rafal i alqueria foren incorporats a la toponímia catalana i perderen el seu caràcter descriptiu.

ramor

Soroll, i especialment el que és confús, poc definit, com el d'una multitud, el de la mar, de les fulles mogudes pel vent, etc. És una forma arcaica de remor.

Regne de Catalunya-Aragó

També denominat "Corona catalano-aragonesa" a partir del segle XIII, si bé la unió dinàstica ja s'havia efectuat en el XII amb el matrimoni del comte de Barcelona Ramon Berenguer IV amb la infanta Peronella, filla de Ramir II d'Aragó.

Regne de Mallorca

Entitat política creada després de la conquesta de Mallorca de 1229. Va fer part d'una entitat superior, el Regne de Catalunya Aragó, excepte en un període (1276-1279) en què fou nominalment independent.

En aquesta època, el Regne de Mallorca estava constituït per l'arxipèlag de les Balears i pels següents territoris continentals: els comtats del Rosselló i la Cerdanya, els vescomtats de Carladès i d'Omeladès i el senyoriu de Montpeller.

La denominació Regne de Mallorca va desaparèixer el 1715 amb els decrets de Nova Planta, però continuà usant-se a nivell local fins aproximadament 1820.

reialenc

Es diu del patrimoni reial, o porció pertanyent al rei.

reserva del senyor

Territori que el rei o senyor se reservaven per al seu ús exclusiu.

ressaga

Una colla de persones desfilant en acte festiu en què els veïns i els joglars acompanyen les autoritats, cantant i ballant.

revolta de les Germanies

Moviment social protagonitzat, fonamentalment, per menestrals i pagesos mallorquins (1521-23). Les reivindicacions econòmiques els portaren a enfrontar-se als membres de les classes privilegiades (cavallers, ciutadans, eclesiàstics, mercaders) en una lluita armada que assolí la forma d'una guerra civil.

rics homes

Expressió per referir-se a l'alta noblesa d'Aragó i de Catalunya.

sant Johan/Joan

Festa del calendari litúrgic que celebra el naixement de Sant Joan Baptista, el 24 de juny. Era una de les quatre dates assenyalades per fer pagaments i signar contractes. Relacionat amb el solstici d'estiu.

sant Miquel

Festa del calendari litúrgic que celebra la figura de l'arcàngel Miquel, el 29 de setembre, també una de les quatre festes assenyalades per fer pagaments i signar contractes. Relacionat amb l'equinocci de tardor.

santa Elisabet d'Hongria

Filla d'Andreu II i de Gertrudis de Merània i germana de Violant, la muller de Jaume I de Catalunya Aragó. Casada amb Lluís IV de Turingia, quedà vídua el 1227 i entrà al Tercer Orde Franciscà. Fou venerada especialment per les beguines.

segell

Disseny o representació petita i exclusiva d'una persona o un entitat, que serveix per autenticar els documents que aquesta emet. El segell era normalment fet de metall o pedra i tenia especial rellevància en èpoques quan no tot el món podia escriure.

seny

Campana d'una certa grossària instal·lada en una torre. Mecanisme important abans de l'època moderna ja que assenyala les hores i dona informació de misses i festes, de morts o perills.

senyor alodial

Se designaven així els senyors que tenien el domini directe i el dret a rebre impostos com el delme i la tasca, el dret a administrar algunes classes de justícia i el dret a interposar-se en el procés de transferència de trossos de les seves terres. Eren privilegiats i lliures de l'obligació de pagar quasi tots els impostos.

servents

Soldats d'infanteria que estaven a les ordres d'un cavaller.

seu de Mallorca

Església catedral on tenia la seva seu o càtedra el bisbe. Està situada a la part vella de Palma, sobre una antiga mesquita, ocupant una àrea aproximada d'uns 6.600 m². La seva construcció se començà en els anys posteriors a la conquesta de Mallorca, posant-se de manifest la vinculació política de l'edifici, projectat per al culte cristià, panteó dels reis de Mallorca i com a escenari de les coronacions reials.

Sindicat de Fora

Corporació representativa de la Universitat forana, és a dir, de la comunitat de les viles de la part forana de Mallorca, que existí des de 1315. Tingué la seva seu a Palma, al carrer del Sindicat

sou (abr. 's.')

Moneda antiga que valia dotze diners de billó i que era la vintena part de la lliura.

tafona

Conjunt del trull i la premsa de fer oli, i l'edifici o habitació on aquests enginyers estan instal·lats.

tasca

Fracció de la collita que es reservava per al titular del domini directe. Prestació agrària que pagava el pagès en el mateix moment que el delme i que solia consistir en l'onzena part dels fruits.

tercer orde de sant Francesc

L'orde franciscà fou fundat per Francesc d'Assís a partir de 1209. Del moviment religiós franciscà sorgiren tres ordes bàsics: l'orde primer, que agrupava els frares menors, els conventuals i els caputxins; l'orde segon, que agrupa les diverses classes de religioses; i el tercer orde, de gent laica d'ambdós sexes, coneguts com a terciaris franciscans.

Els franciscans influïren intensament sobre la història religiosa catalana, fins al punt que alguns membres de la reialesa, com la Infanta Sanxa i l'Infant Felip, fills del rei Jaume II, s'hi afiliaren participant en la vida i els fins d'aquest orde.

tornès -os

Nom d'un diner i d'una moneda de plata encunyats a la fàbrica de moneda de Tours.

transhumància

El fet de passar d'una terra a una altra, especialment els ramats que passen l'hivern a una regió temperada i l'estiu a una de més fresca. Aquest trasllat se feia per trobar suficient pastura durant tot l'any.

trivium/trivi

Nom donat al conjunt de les tres arts liberals (gramàtica, lògica i retòrica) que, a l'edat mitjana, juntament amb el quadriví (aritmètica, música, geometria i astronomia), constituïen els estudis de preparació a la filosofia i a la teologia.

trobador/trovador

Poeta medieval de llengua provençal o occitana. Les seves obres se cantaven per entretenir a tots els nivells de la societat.

trull d'oli

Molí d'oliva que s'emprava per a l'elaboració de l'oli.

turment

Tortura infligida especialment als heretges, o sospitosos d'heretgia, per tal de castigar exemplarment els seus errors o desviacions de la doctrina oficial de l'església i per fer-los-hi confessar.

universitat

Conjunt d'habitants d'una població, demarcació o àmbit territorial determinat.

valí

Als països musulmans, governador d'una província o d'una part de la província.

vassall

Persona que depenia d'un senyor a qui devia fidelitat a canvi de la seva protecció i sosteniment, en virtut d'un feu.

vassallatge

Condicció de vassall; submissió, subjecció a un senyor.

veguer de fora

Lloctinent o administrador que exerceix, a la part forana, fonamentalment, funcions judicials i, a voltes, governatives o militars. El veguer de ciutat existia des de l'any 1231, però el veguer de fora fou un ofici fundat pel Rei Jaume II. En general, era el responsable de resoldre casos de delictes criminals amb vessament de sang.

Verge del Cocó/ Nostre Dona del Cocó

Imatge que se venera a la capella del Cocó, a Lloseta, vora el torrent d'Almadrà. Segons la tradició, un pastor musulmà va trobar una imatge morena de la mare de Déu. Fou una de la dotzena d'imatges 'descobertes' a Mallorca en els anys després de la conquesta. La imatge actual de la capella és una còpia exacta de l'antiga, que és conserva a l'església parroquial, i és obra de l'escultor Francesc Salvà Pizà feta l'any 1978.

via onerosa, per

Transacció que imposa càrregues o despeses. Oposat a gratuït.

viafora

Crit d'alarma per demanar auxili o per reunir a la gent en cas de perill.

vila

Des del segle XIV indicà una agrupació urbana, amb algun carrer, gaudint d'una organització administrativa dirigida per un batle reial i uns jurats.

Creant la vila de Binissalem

Un mosaic de cent-cinquanta anys del Regne de Mallorca,
des del 1231

Pel que fa a les imatges, fotografies i il·lustracions: Atès que algunes fotografies, imatges i il·lustracions contingudes en aquesta obra han estat realitzades per tercers, la reutilització i difusió d'aquestes no està coberta per la llicència Creative Commons ni per cap altra llicència, per la qual cosa la seva utilització serà responsabilitat de la persona que en faci ús. En cas que un tercer trobàs que en aquesta obra s'ha fet un ús no autoritzat de les seves imatges, fotografies o il·lustracions pregam que es posi en contacte amb info@creantbinissalem.com per a la seva retirada o correcció.